Психологія мистецтва

ПСИХОЛОГІЧНІ ДЕТЕРМІНАНТИ ВІДОБРАЖЕННЯ ІНДИВІДУАЛЬНОСТІ ЛЮДИНИ У ПОРТРЕТНОМУ МИСТЕЦТВІ

Володимир УСПЕНСЬКИЙ

Copyright © 2010

Постановка соціальної проблеми. "Прогрес живопису, – писав Гегель, – починаючи з її недосконалих дослідів, полягає в тому, щоб допрацюватися до портрету" [цит. за **3, с. 294**]. Мистецтво портрета – це найвище досягнення у розвитку образотворчого мистецтва. Жанр портрета є найскладнішим. Психологія – сфера знань про внутрішній – психічний – світ людини, це також наука про найскладніше, що поки відоме людству [**27**]. "Портретне мистецтво, – зазначає С.С. Дашкова, посилаючись на О.О. Бодальова, – якщо до нього підійти з позицій закономірностей сприйняття і розуміння людини людиною, на перший погляд, може загалом видатися розділом психології" [**9, с. 267**]. Звідси – особлива роль *психології портретного мистецтва* у подальшому розвитку теорії портрета. Досягнення у цій царині науки можуть сприяти сходженню мистецтва портрета (у кращих його зразках, що передають схожість зовнішню і психологічну) на ще вищий рівень.

Добре відома думка скульптора О. Родена стосовно того факту, що найвдалішими виходять портрети друзів і родичів [**23**]. Можна навести чимало прикладів, що підтверджують правоту цих слів. Ось перелік деяких шедеврів російських художників, на яких зображені їхні близькі люди:

– портрети роботи В.О. Сєрова: "Дівчинка з персиками" (дванадцятирічна дівчинка і молодий художник були великими друзями [**17, с. 72**]), 1887 рік, Державна Третьяковська галерея (ДТГ); "Дівчина, освітлена сонцем" – на портреті Маша Симонович – "перше кохання" серед сестер [**17, с. 392**], 1888 рік, ДТГ; "Портрет І.І. Левітана (друг), 1893 рік, ДТГ; "Влітку" (портрет дружини), 1895 рік, ДТГ;

– портрети роботи К.А. Сомова: "Портрет Г.Л. Гіршман" (близька приятелька), 1915 рік, ДТГ; "Портрет В.А. Сомова" (племінник), 1925 рік, зібрання Б. Снєжковського (Париж); "Портрет А.А. Сомової-Михайлової" (сестра), 1920 рік, зібрання сім'ї Е.С. Михайлова (СПб).

Узяті нами приклади з творчості цих художників, тому що для В.О. Сєрова прагнення передати психологію людини було "основним і цілком усвідомленим завданням майже всіх його портретів" [**17, с. 85**], а К.А. Сомова називають "портретистом-психологом" [**16, с. 17**]. Їхні роботи цілком відповідають сучасному уявленню стосовно того, що портрет повинен передавати індивідуальну схожість, розкривати внутрішній світ і характер людини.

Дослідження і публікації з даної проблеми. Нами не знайдена в літературі інформація про дослідження безпосередньо з даної проблеми, що сформульована нами так: *чому портрети близьких людей виходять краще?* Але є достатня кількість робіт присвячених питанням відносин із значущими іншими [**8; 15; 18; 20**]. Дуже важливими, на нашу думку, є міркування, що стосуються дружби між художниками, висловлені В.Є. Семеновим [**26**].

Мета статті – з'ясувати, які саме психологічні чинники позитивно впливають на процес створення портретів близьких художнику людей і сприяють тому, що такі портрети виходять здебільшого вдалішими, ніж портрети сторонніх осіб.

Ключові слова: *портрет, художник, близькі люди, родичі, друзі, спільна діяльність, спільний фонд смислових утворень, розуміння, індивідуальність, "автопортретність" у портреті.*

Виклад основного матеріалу дослідження. За даними А.А. Кроніка і Є.А. Кроніка, у людини коло значущих інших обіймає від 3 до 22 осіб (родичів – приблизно 65%, друзів

– 35%). Головні ролі серед "значущих" інших виконують (записані відповідно до зменшення рангу) мати і батько, подружжя, діти, друзі, подруги. Для чоловіків 65% значущих – чоловіки, для жінок 56% – жінки. Причому найбільш значущі для чоловіків – дружини і матері, а для жінок – матері і доньки. І ще: "у сузір'ї значимих є три особливі вакансії – вони відкриті для тих, кого ми любимо" **[18, с. 76]**.

У цій статті розглядається створення портретів з натури при багатосеансному позуванні. У цьому випадку створення портрета – спільна діяльність художника і моделі, в якій має місце долученість процесу діяльності до актів спілкування, а комунікації до перебігу діяльності. Посилаючись на С.М. Джакупова, Д.О. Леонтьєв пише, що у спільній діяльності формується спільний фонд смислових утворень. При цьому відбувається передача вербальної і невербальної, переважно емоційної, інформації, скорочення вербальних й активізація невербальних засобів спілкування **[19]**. При створенні портрета, як правило, спільний фонд смислових утворень формується у процесі роботи. Його формування полегшується завдяки високому порозумінню моделі і художника, їхній близькості. І це не дивно, адже з близькими людьми легко складаються відносини, засновані на відвертості, щирості. Тому М.М. Бахтін й писав: "Справжнє життя особистості доступне тільки діалогічному проникненню в нього, котрому воно саме відповідне і вільне у розкритті себе" [цит. за **15, с. 184**].

З листування К. Сомова видно, що йому дуже важко давалася робота над портретами, не виходила схожість (часто протягом багатьох днів). І лише у роботі над автопортретами і портретами близьких (матері, батька, сестри, племінників, друзів) він був спокійніший і впевненіший у собі" **[16, с. 18]**. Ця робота була психологічно для нього набагато комфортнішою.

Як уже зазначалося, найбільш значущими іншими виявляються жінки, котрі схильні відмовлятися від "Я" на користь "Ми" у відносинах з найближчими – "єдиними" **[18, с. 75]**. Зрозуміло, що, будучи моделлю (а художники-портретисти в основному – чоловіки), улюблена жінка навіть невизнаного майстра готова відмовитися від своєї оцінки портрета, якщо вона негативна, заради того, щоб підтримати, підбадьорити свого коханого – професійного художника.

О. Роден вважав, що портрети друзів і родичів виходять найвдалішими тому, що художник у цьому випадку працює безкоштовно, що "розв'язує йому руки" і він діє на власний розсуд **[23, с. 76]**. Ця обставина дуже важлива. Відомо, що В. Сєров відпочивав при написанні портретів близьких. А от із замовленими портретами часто траплялися непорозуміння, засмучення із-за невідповідності вартості витратам часу і зусиль **[17, с. 226, 232]**. Портрет "Дівчинка із персиками" був написаний художником за власною ініціативою **[17]**. Від необхідності зробити замовлений портрет К. Сомов "був у постіних неврозності і муках" **[16, с. 101]**. До того ж, якщо художник пише портрет удома в моделі, то із-за нової незвичної обстановки відчуває психологічний дискомфорт, чого немає при роботі вдома у близької йому людини.

Крім того, часто потрібна велика кількість сеансів позування, але модель чинить опір цьому. Художник нервує, що ніяк не може завершити портрет. І лише близькі люди терпляче позують стільки, скільки потрібно. Художниця Г.П. Остроумова-Лебедєва позувала К. Сомову 73 рази! **[16]**. Маша Симонович "безмовно позувала цілими днями" **[17, с. 83]** В. Сєрову протягом трьох літніх місяців. І при цьому "вони були дуже задоволені один одним" **[17, с. 84]**.

Трудність у роботі над портретом, на думку О. Родена, полягає не в самій роботі, а в замовнику, котрий усіма силами чомусь протидіє таланту художника, якого сам же вибрав **[23, с. 74]**. Про ворожість у відносинах замовника з художником пише і мистецтвознавець Б.Р. Віппер **[7]**. Але нічого цього немає, коли модель – близька людина, з котрою налагоджена міцна дружба. А для дружби характерна "готовність прийняти іншого цілком, навіть із його недоліками" **[15, с. 180]**. Друг буде хвалити роботу художника, всіляко його морально підтримувати. Дружні взаємини, підкоряючись неписаним правилам **[15]**, сприяють тому, що художник відчуває себе внутрішньо комфортно при написанні портрета свого друга.

"Друзям дозволено багато такого, що неминуче ускладнило і навіть знівечило б відношення із менш близькими людьми…" **[15, с. 161]**. Модель – друг чи близька людина – може відверто критикувати портрет, і художник прийме це спокійно. Така критика – зворотний зв'язок, що у підсумку позитивно впливає на якість портрета. Наведемо приклад. В. Сєров писав портрет М.К. Тєнішевої, несподівано увійшов С.П. Дягілєв і став сміятися над ним, через те, що він пише даму з декольте при денному освітленні. "Сєров збен-

тежився і, піддавшись його впливу, тут же запалив електричну лампочку із жовтим абажуром. Ця зміна <...> цілком змінила вдалий колорит портрета", – згадувала Тєнішева [**14, с. 168**]. С. Дягілєв, якого В. Сєров любив, володів дивовижним, безпомилковим художнім смаком, і був близькою людиною [**17**], входив у його референтне коло. Порівняємо цей епізод з тим, як учинив В. Сєров в іншому випадку. "Сєров робить мене схожим на дячка. <...> Добрі люди донесли відгук М. Горького до Сєрова <...> А! Схожий на дячка! – І послав до Горького за скринею із фарбами. Тим справа й завершилася" [**17, с. 317**]. М. Горький, як відомо, не був близькою людиною В. Сєрову.

Але те, що стосується моделей – друзів-художників, то справа тут у психологічному аспекті набагато складніша. В.Е. Семенов стверджує, що існують такі види дружніх взаємин між художниками: "дружба-співтворчість, дружба за принципом: "незаперечний лідер" і "той, кого ведуть, та амбівалентна дружба-суперництво" [**26, с. 51**]. Останній вид дружби, ймовірно, може сильно ускладнити роботу художника над портретом друга. А написавши портрет, художник навряд чи дочекається похвали від моделі. Наш особистий досвід портретиста це яскраво підтверджує. Пригадаємо, що писав про товаришів по професії А. Шопенгауер: "Кожен може хвалити тільки через власну значущість, а тому всілякий, утверджуючи славу діячам своєї чи спорідненої спеціальності, сутнісно віднімає її у себе. Внаслідок цього люди вже самі собою і для себе прихильні і схильні загалом не до похвали та прославлення, а до осуду і зневажливого, оскільки через це вони опосередкованим чином самі себе вихваляють" [**29, с. 258**].

Створюється враження, що будь-який чинник, який здатний впливати позитивно або негативно на процес створення портрета, у разі портретування близьких художникові людей впливає тільки позитивно ***(див. табл. 1).*** Всі психологічні чинники, наведені у першій таблиці, за винятком позицій 1, 10 та 11, забезпечують високий ступінь розуміння художником близьких людей порівняно з іншими. Ті ж самі чинники впливають і на взаєморозуміння, полегшуючи формування спільного фонду смислових утворень при співпраці художника і моделі. При цьому чинник 11 сприяє поліпшенню портрета завдяки належному зворотному зв'язку, а чинники 1 і 10 – через створення позитивного образу близької людини.

В.В. Знаков пише, що міжособистісне розуміння охоплює розуміннєве осягнення цілей, думок, особистісних рис партнерів, їх ціннісних уявлень. Формується воно протягом тривалого часу і є ситуативно узагальненим. Розуміння психологічних особливостей досягається на основі систематичної міжсуб'єктної взаємодії у різних ситуаціях [**13**]. Все зазначене й має місце у відносинах художника і близьких йому людей. Причому той завжди прагне якомога повніше зрозуміти особистість моделі. Проте цього може виявитися недостатньо, адже у портреті знаходить відображення не тільки і навіть не стільки особистість (і, звичайно, її зовнішність), але й неповторність та своєрідність – її індивідуальність.

Аналізуючи працю художника, С.Л. Рубінштейн пише: "На основі спостереження і частково своєрідного експериментування відбувається і процес узагальнення. Художник повинен виявити загальне, але у формі не поняття, а образу, і притому такого, у якому в єдності із загальним була б збережена також *індивідуальність (курсив – В.У.)*" [**24, с. 59**]. Вищим досягненням у портреті мистецтвознавець Л.С. Зінгер називає "типізований портретний образ" [**12**]. Для нашого дослідження інтерес становить не узагальнення і типізація у портреті, а розуміння художником індивідуальності моделі – близької людини, та повне віддзеркалення її на портретному полотні. Художник знає особливості близьких людей, своєрідність їхньої психіки, неповторність особистості, особливості темпераменту, характеру, інтелекту, потреб, здібностей, інтересів, що сукупно й характеризує індивідуальність. Таке "панорамне" розуміння доступне художникові саме завдяки близькості стосунків з моделлю. Натомість узагальнення і типізація можливі не через знання конкретної особи, а за допомогою знання людей узагалі.

Б.Г.Ананьев у зв'язку з цим пише: "Одинична людина як індивідуальність може бути осягнута лише як єдність і взаємозв'язок її властивостей як особистості і суб'єкта діяльності, у структурі котрих функціонують природні властивості людини як індивіда" [**1, с. 178**]. З ***табл. 2*** видно, що наведені чинники при написанні портретів близьких художникові людей істотно полегшують розуміння індивідуальності моделі, й натомість, коли остання є не близькою особою, то такої сприятливої дії немає. Відтак саме глибоке розуміння індивідуальних особливостей моделі художником багато в чому сприяє тому, що

Таблиця 1

Психологічні чинники, які позитивно впливають при створенні портретів близьких людей (початок)

Таблиця 1

Психологічні чинники, які позитивно впливають при створенні портретів близьких людей (закінчення)

Таблиця 2

Деякі основні чинники, що сприяють розумінню художником-портретистом індивідуальності моделі

Рівні людської організації	Найменування чинника	Родичі	Інші близькі люди	Не близькі люди
Зв'язок з природними властивостями людини як індивіда	Фенотипи	Фенотип – продукт взаємодії генотипу і середовища, або, за І. П. Павловим, – комбінація природжених особливостей та умов виховання [**27**]. У близьких родичів може бути схожість багатьох фенотипічних характеристик	Фенотипічні характеристики сильно відрізняються	
Пов'язані з особистістю	Частота особистих контактів моделі і художника	Здебільшого висока	Висока	Здебільшого низька або відсутня. Контакти поверхові
	Соціальний досвід	Схожі умови соціалізації: досвід спілкування і діяльності у сім'ї, виховання, спільне засвоєння соціальних норм, умінь, стереотипів, соціальних установок, прийнятих у товаристві форм поведінки і спілкування. Спільні соціальні зв'язки	Спільні соціальні зв'язки, тобто спільні друзі, знайомі, колеги по роботі	Відмінність соціального досвіду
Пов'язані з моделлю як суб'єктом діяльності	Види діяльності	Часто працюють в одній професії, займаються спільною предметною діяльністю (ведення присадибного господарства, приватне підприємництво...), обмінюються новинами у своїй виробничій діяльності, ведуть спільний бюджет сім'ї тощо	Близькі відносини часто зав'язуються при спільній діяльності, наприклад, дружні – під час спільного навчання, роботи	Різні сфери діяльності, мала поінформованість про діяльність
Зв'язок з особистістю і суб'єктом діяльності	Життєвий шлях	Життєві події, важливі для розуміння особистості мають суб'єктивний особистісний смисл, що зазвичай вимагає розшифровки за допомогою спеціальних методів [**27**], близьким людям часто зрозумілий без цього. Знання художником життєвого шляху моделі на стадії зрілості і розуміння її особистості дозволяє йому розпізнавати на цьому життєвому шляху макро- і мікроакме [**5**] і відображати їх у портреті ("портрет-акме" [**22**]), тим самим транслюючи важливі для моделі особисті смисли, а також її об'єктивні і суб'єктивні смисли життєзреалізування [**19**]		Суб'єктивний особовий сенс життєвих подій не завжди зрозумілий художникові
	Біографічний контекст для розуміння моделі художником	У біографіях близьких людей (особливо близьких родичів) є спільні життєві періоди або визначальні події		Часто біографічний контекст відсутній

портрети близьких людей завжди виходять вдаліші.

Щоб охарактеризувати феномен "автопортретності" в портреті треба спершу розглянути окремо "психічний механізм" (вислів С.С. Дашкової), дія якого позитивно позначається на якості портретів близьких художникові людей – це "автопортретність" у портреті. "Саме особистість художника, – пише Д.О. Леонтьєв, – а не той фрагмент дійсності, котрий він обрав предметом відображення, <...> є основним змістом художнього твору [**19, с. 420**]. Зокрема, мається на увазі також портрет іншої людини. Мистецтвознавець Н.М. Тарабукін вважає, що художник "выявляє у творі самого себе" [**28, с. 42**]. Про те ж пише і Г.В. Єльшевська: "Ступінь авторської оцінки, вагомості авторського голосу у портреті й визначає

повноту "автопортретності", що наявна у будь-кому портреті початково" **[11, с. 41]**. Тут мовиться про "автопортретність" у віддзеркаленні особистості художника у творі. Але існує й таке явище, як віддзеркалення "образу тіла" художника в портреті. Ще Леонардо да Вінчі зауважував: "Найбільший недолік живописців – робити велику частину облич в історичній композиції схожою на майстра…" [цит. за **10, с. 53**]). Про таку "автопортретність" говорив і В. Сєров: "…буває, малюєш жіночу натуру, і раптом сам себе зобразиш" **[17, с. 167]**.

У художника з його близькими людьми, особливо з кровними родичами, може бути багато схожих рис характеру і, можливо, ознак зовнішньої або конституційної близькості. Тому в разі написання портретів таких людей зростає рівень "автопортретності" у портреті (так званий феномен своєрідної "подвоєної автопортретності"), що позитивно позначається на якості портрета. Адже "… щоб там не казали про можливість осягнути власну персону, все ж кожен знає і почуває себе завжди довше і майже завжди більше, ніж "іншого", – пише Л.С. Зінгер **[12, с. 11]**. І він має рацію, адже джерелами знання про себе є порівняння з навколишніми, особливо подібними до тебе; отримання відомостей про себе через прямий оцінковий зворотний зв'язок від значущих інших; саморефлексія та поведінкове самосприйняття (пос. за **[13, с. 74]**). Саме звідси виникає та перевага в духовній глибині образу, яка вивищує хороший автопортрет над портретом звичним" **[12, с. 11]**. Отже, у спільній діяльності у процесі створення портрета з моделлю – близькою людиною, художник повніше її розуміє, одночасно глибше розуміючи і себе. Але будь-яке розуміння завжди передбачає і саморозуміння **[13, с. 119]**. Портрет (який художник малює з натури протягом багатьох сеансів) є, так би мовити, упредметненою рефлексією. Тому великий рівень "автопортретності" в портретах близьких людей художника сприяє тому, що такі портрети мають "перевагу саме в духовній глибині образу", вигідно вирізняючись за естетикою і досконалістю.

ВИСНОВКИ

1. Основною причиною того, що портрети близьких художникові людей виходять вдалішими, є високий рівень порозуміння художника і моделі, що полегшує формування загального фонду смислових утворень у їхній спільній життєдіяльності.

2. Другою важливою причиною вищезазначеного емпіричного факту є глибше розуміння художником індивідуальності моделі у ситуації, коли остання характеризується близькістю взаємостосунків на противагу ускладненому розумінню індивідуальності не близьких людей.

3. Третьою причиною у згаданому наборі емпіричних залежностей є своєрідна "подвоєна автопортретність", тобто "автопортретність" якісно більша, ніж у разі створення портретів не близьких художникові людей. Властивості особистості художника, що знаходять у цьому разі відображення в портреті, та "образ його тіла" (разом вони утворюють "тілесність" як "інтегральну характеристику" людини **[30, с. 16]**) певною мірою (більшою, ніж стосовно сторонніх осіб) подібні до властивостей особистості і зовнішності моделі. Саме це при створенні портрета дає йому перевагу в осягненні духовної глибини образу порівняно з портретами не близьких художникові людей

4. Висновки 1 і 2 є водночас обґрунтуванням порад художникам, котрі прагнуть до створення адекватного психологічного портрета; тому останній слід писати протягом багатьох сеансів, діалогічно взаємодіючи з моделлю для кращого розуміння її психодуховного світу.

1. *Ананьев Б.Г.* Избранные психологические труды: В 2-х т. – Т.І. – М.: Педагогика, 1980. – 232 с.

2. *Андреева Г.М.* Социальная психология: Учебник для вузов. – М.: Аспект-пресс, 2001. – 375 с.

3. *Андронникова М.* Об искусстве портрета. – М.: Искусство, 1975. – 326 с.

4. *Белявський І.Г., Кишинська А.Н.* Сповідь пасинка віку і небагато історичної психології. – Одеса: ОКФА, 1997. – 472 с.

5. *Бодалев А.А.* Вершина в развитии взрослого человека // www.hpsy.ru/publik/x798.htm.

6. *Болдырев А.О.* Восприятие выражения целого и частично закрытого лица: Автореф. дис. ...канд. психол. наук: 19.00.01 / Ин-т психол. РАН. – М., 2006. – 27 с.

7. *Виппер Б.Р.* Введение в историческое изучение искусства. – М.: АСТ-ПРЕСС-КНИГА, 2004. – 368 с.

8. *Гозман Л.Я.* Психология эмоциональных отношений. – М.: Изд-во Моск. универ., 1987. – 175 с.

9. *Дашкова С.С.* Историко-психологическое содержание изобразительного искусства и духовное общение // Мир психологии. – 2005. – №2. – С. 255–271.

10. *Дашкова С.С.* Психолого-исторические особенности понимания человека в творческом наследии Леонардо да Винчи // WWW.VOPPSY.ru/issues/1988/886/886078.htm.

11. *Ельшевская Г.В.* Модель и образ. Концепция личности в русском и советском живописном портрете. – М.: Советский художник, 1984. – 216 с.

12. *Зингер Л.С.* Автопортрет в системе жанров // Искусство. – 1984. – №12. –С. 10-17.

13. *Знаков В.В.* Психология понимания: проблемы и перспективы. – М.: Изд-во ИП РАН, 2005. – 448 с..

14. Княгиня М.К.Тенишева. Впечатления моей жизни – Л.: Искусство. Ленинградское отделение, 1991. – 287 с.

15. *Кон И.С.* Дружба: Этико-психологический очерк. – 3-е изд.– М.: Политиздат, 1989. – 348 с.

16. Константин Андреевич Сомов: Письма. Дневники. Суждения современников / Сост., вступ. статья и примеч. Ю.Н.Подкопаевой и А.Н.Свешниковой. – М.: Искусство, 1979. – 624 с.

17. *Копшицер М.И.* Серов. – Серия "Жизнь в искусстве". – М.: Искусство, 1967. – 520 с.

18. *Кроник А.А., Кроник Е.А.* В главных ролях: Вы, Мы, Он, Ты, Я": психология значимых отношений. – М.: Мысль, 1989. – 204 с.

19. *Леонтьев Д.А.* Психология смысла: природа, строение и динамика смысловой реальности. – 2-е, испр. изд. – М.: Смысл, 2003. – 487 с.

20. *Обозов Н.Н.* Межличностные отношения. – Л.: Издательство ЛГУ, 1979. – 151 с.

21. Познание человека человеком (возрастной, гендерный, этнический и профессиональный аспекты) / Под ред. А.А.Бодалева, Н.В.Васиной. – СПб.: Речь, 2005. – 324 с.

22. *Подшивалкина В.И., Успенский В.Н.* Имидж человека в период расцвета и особенности его отражения в портретном искусстве // Соціальні технології: актуальні проблеми теорії та практики: міжвузівський зб. наук. праць / Гол. ред. О.Л.Скідін. – Одеса: Астропринт, 2008. – Вип. 39-40. – 356 с

23. *Роден О.* Беседы об искусстве: Пер. с фр. Л. Ефимова, Г. Соловьевой. – СПб.: Издательский Дом "Азбука-классика", 2006. – 320 с.

24. *Рубинштейн С.Л.* Основы общей психологии: В 2 т. – Т.II. – М.: Педагогика, 1989. – 328 с.

25. *Салямон Л.* О физиологии эмоционально-эстетических процессов // Психология художественного творчества: Хрестоматия. – Минск: Харвест, 2003. – С. 214–253.

26. *Семенов В.Е.* Социальная психология искусства: Актуальные проблемы. – Л.: Издательство Ленинградского университета, 1988. – 168 с.

27. Словарь практического психолога: Свыше 2000 терминов / Сост. С.Ю. Головин. – Минск: Харвест, 1998. – 554 с.

28. *Тарабукин Н.М.* Смысл иконы. – М.: Издательство Правосл. Брат. Св. Филарета Моск., 2001. – 221 с.

29. *Шопенгауэр А.* Афоризмы и максимы /Авт. Предисловия Ю.В. Перов. – Л.: Изд-во Ленингр. универ., 1990. – 288 с.

30. *Язвинская Е.С.* Психология телесности. – Одесса: ЧП "ТМСИ", 2009. – 154 с.

АНОТАЦІЯ

Успенський Володимир Миколайович.

Психологічні детермінанти відображення індивідуальності людини у портретному мистецтві.

Розглянувши різні психологічні детермінанти, що впливають на віддзеркалення художником індивідуальності людини у портреті, автор знайшов головні причини того, чому портрети близьких художникові людей виходять найбільш вдалими. Зокрема, мовиться принаймні про три визначальних детермінанти: високий ступінь взаєморозуміння моделі і художника у процесі спільної діяльності із створення портрета, що полегшує формування загального фонду смислових утворень; добре розуміння художником індивідуальності близької людини; позитивний вплив психічного механізму "автопортретності" у портреті. Правота вислову скульптора О. Родена про те, що портрети друзів і родичів художника виходять найбільш вдалими, підтверджена прикладами з практики російських "портретистів-психологів" В. Сєрова і К. Сомова.

АННОТАЦИЯ

Успенский Владимир Николаевич.

Психологические детерминанты отображения индивидуальности человека в портретном искусстве.

Рассмотрев различные психологические детерминанты, влияющие на отражение художником индивидуальности человека в портрете, автор определил главные причины того, почему портреты близких художнику людей выходят наиболее удачными. В частности, говорится по крайней мере о трёх определяющих детерминантах: высокая степень взаимопонимания модели и художника в процессе содеятельности по созданию портрета, облегчающая формирование общего фонда смысловых образований; хорошее понимание художником индивидуальности близкого человека; положительное влияние психического механизма "автопортретности" в портрете. Правота высказывания скульптора О. Родена о том, что портреты друзей и родственников художника выходят наиболее удачными, подтверждена примерами из практики русских "портретистов-психологов" В. Серова и К. Сомова.

SUMMARIES

Uspenskiy Volodymyr.

Psychological Determinants of Reflexion of Human Individuality in Portrait Art.

Various psychological determinants influencing on reflection by the artist of individuality of the man in a portrait the author has considered in the article. The main reasons, why portraits of the people, near to the artist, turn out by most successful, in opinion of the author: the high degree of mutual understanding of model and artist during joint activity on creation of a portrait (it facilitates formation of common fund of sense formations); good understanding by the artist individuality of the near people; positive influence of the psychical mechanism "auto portrait similarity" in a portrait. Correctness of the statement of sculptor O.Roden, that the portraits of the friends and relatives of the artist turn out by most successful, is confirmed by examples from practice of the Russian "portrait-painters – psychologists" V. Serov and K. Somov.

Надійшла до редакції 27.11.2009.